

«Просвіта» імені Тараса Шевченка «Будівничий України» (2001). Має звання «Кращий викладач року Київського національного університету імені Тараса Шевченка» (1998). За особливий внесок у розвиток українсько-польських культурних взаємин відзначений Золотою медаллю Полонійної Академії (м. Ченстохова, Польща); удостоєний «Подяки Президента України» «за вагомий внесок у розвиток Української держави» (2009). Особливо відродно, що художній доробок невтомого трудівника зі словом досі відзначено літературними преміями імені Бориса Грінченка (1995), Михайла Коцюбинського (2001), братів Богдана та Левка Лепких (2009). Отож будьмо певні: струни поетового слова потужно грають, а його відлуння допомагає світові ставати кращим. Вже не кажу про людей – вони завжди поруч...

Микола Зимомря, акад. (Дрогобич)

ОПРИЯВНИТИ Б ПОДВИЖНИЦЬКИЙ ЧИН (До 50-річчя Ярослава Поліщука)

Останнім часом непоодинокі дослідники слушно ведуть мову про національну модель світобудови. Вона повинна б природно окреслювати сукупність тих самотутніх пріоритетів, які системно ідентифікуються з письменством того чи іншого народу та його знакових архетипів. Їхнє смислотвірне забарвлення, без сумніву, моделюється у позачасовому контексті.

Пригадую, що 1989 року мені якомсь впала в око винятково аргументована оцінка білоруського поета Ніла Гілевича, що містилася в його рецензії на упорядковану Дмитром Павличком книжку «Пісня про незнищенність матерії». Вона мала незвичайну назву: «Гідність поезії – гідність Батьківщини» («Жовтень». – 1989. – № 10). Автор висловив не тільки своє щире захоплення творчою спадщиною Антонича, але і дійшов змістовного узагальненого висновку: «На моє розуміння, вартість кожного літературно-мистецького таланту – в його невтомній самотутності, відмінності, неподібності до

інших». Ця містка рефлексія мимоволі прихилила до думки факти, які прагну осмислити у зв'язку з потребою душі – написати передмову до книжки «Осягнення Слова». Ідеться про бібліографічний покажчик опублікованих праць провідного українського вченого-літературознавця Ярослава Поліщука. Його ім'я не потребує жодних рекомендацій, бо воно добре знане не лише в колах представників української літературознавчої науки, але й далеко за межами України. Знане передовсім завдяки неповторності таланту й самобутності творчого мислення. Однак, улягаючи специфіці жанру, варто виокремити найістотніші складові його життєпису.

Ярослав Олексійович Поліщук народився 5 грудня 1960 року в учительській сім'ї в селі Самостріли Корецького району, що на Рівненщині. Батьки – Галина Черниш (1925 – 1999) та Олексій Поліщук (нар. 1926 р.) – учителювали в місцевій школі, а своїх синів виховували в дусі морального обов'язку і дисципліни праці. З родинного гарту виніс майбутній літературознавець любов до рідного слова, культуру читання, спраглисть до пізнання. Опісля закінчення Самострілівської восьмирічної, а пізніше – Користівської середньої школи навчався на відділенні української філології в Рівненському державному педагогічному інституті (1977 – 1982). Літа навчання сформували особистість, визначили пріоритети в житті, виявили талант до наукової творчості. Цей талант помітили й підтримали наставники, яких Я. Поліщук завжди згадує зі щирою шанобою – доцент Людмила Бондаренко, котра керувала науковими роботами, а також професор Борис Степанишин, який викладав методикау літератури. На останньому році студій був зроблений ще один важливий життєвий вибір – одруження з однокурсницею Любов'ю Томчук, з якою заклали міцну родину та виховали двійко дітей – сина Павла та доньку Марійку.

Освітнього досвіду набував, учителюючи у місті Рівному. На 1985 рік припадає початок педагогічної діяльності у стінах вищої школи, якій було суджено стати вибором на все життя. У 1985 – 2001 роках працював у Рівненському державному гуманітарному університеті (до реорганізації – педагогічному інституті). Звісно, за винятком років навчання в аспірантурі (1987–1990) при Київському державному

педагогічному інституті ім. О. М. Горького (нині – Національний педуніверситет імені М. Драгоманова), на кафедрі світлої пам'яті професора Петра Хропка. Упродовж 1993 – 2001 років Я. О. Поліщук завідував кафедрою української літератури Рівненського державного гуманітарного університету.

Ярослав Поліщук – із тих, хто вміє ходити пішки, де б він не був. Це – характерна риса сильних духом. Давня істина: вдома і стіни рятують. Натомість є й такі, які не зазнають у вибагливій життєвій канві духовного сум'яття. До цього вони – за всіляких обставин – мають контрапункт: жити з трудового ритму, а не чекати «благ від природи». Ні, це не за сумнозвісним Мічурінім, який усвідомлено боровся з природою, бо вбачав у цьому своє завдання... Ярослав Поліщук, як і десятки потужних обдаруваннями, пішов «на прю» з вітром: повернув погляд у бік майбутності України. Бо ж він, не пориваючи з ріднокраєм, подався у 2001 році на запрошення ректора авторитетного Ягеллонського університету і виборів посаду професора у старовинному Кракові. Таким чином, видатний учений вибудовує новий місток для плідотворних зв'язків з Польщею і збагачує рідну Вітчизну активними діями в культурно-освітній галузі. Водночас його лекції – окраса як для колективу краківського Храму науки, так і для Національного університету «Острозька академія». В його особі маємо щасливе поєднання панорамних досягнень передусім літературознавчого та культурознавчого характеру. До того ж, варто виокремити й красназнавчий доробок Ярослава Поліщука. Він обіймає десятки статей у всеукраїнській та місцевій періодиці, а також кілька осібних видань.

Першою окремою книжкою Ярослава Поліщука стала праця «Шевченко і Рівненщина» (1987, друге вид. 1988). Тут докладно простежено Кобзареві шляхи в краї, а також історію вшанування пам'яті великого поета. Звернемо увагу, що автор зумів видати працю ще за часів усевладної цензури. Це надто важливо, бо ж в умовах незалежної Української Держави окремі люди жбурляють камінням у святині України та її найдостойніших синів, зокрема, Тараса Шевченка. Глибокий інтерес до давніх традицій письменства Волинського краю підтверджує наступне видання Я. О. Поліщука – «Література рідного краю» (1993). У ньому читач знайде й історію

знаменитого «Пересопницького Євангелія», і неймовірно творчі злети Уласа Самчука, Оксани Лятуринської, Олексі Стефановича. Автор із неабияким знанням і щирим захопленням розповідає про визначні сторінки культурної історії свого краю, відкриває справжні скарби красної словесності. І це, підкреслимо, в той час, коли про письменників української еміграції, про їхні незвичайні долі та сповнені туги за рідним краєм твори, ще небагато було відомо в материковій Україні.

Ще одна непересічна праця стала наслідком красназавчих пошуків та знахідок Ярослава Поліщука. Видана в 1998 році, книжка «Рівне. Мандрівка крізь віки» є цікавою, інформаційно насиченою історією міста. Це, до слова, єдина на сьогодні комплексна праця на окреслену тему. На сторінках газет «Рівне», «Сім днів», «Вісті Рівненщини» побачило світ чимало актуальних публікацій з-під пера нашого автора. До речі, недавно читацький загал отримав і друге, розширене видання названої книжки про Рівне як місто віків (2009).

Як учений з ім'ям міжнародного формату Ярослав Поліщук, передовсім, відомий завдяки своїм дослідженням актуальних питань української літератури та культури XIX – XX століть. Високої оцінки заслуговують, зокрема, його ґрунтовні монографії: «Міфологічний горизонт українського модернізму» (1998, друге вид. 2002), «Література як геокультурний проект» (2008), «Пейзажі людини» (2008), «Із дискурсів і дискусій» (2008), «І ката, і героя він любив... Михайло Коцюбинський» (2010). Без сумніву, кожна з цих праць має концептуально новаторський погляд на досліджуваний масив, що осмислюється, як правило, на широкому суспільному тлі літературного процесу. Тут дослідник виразно долає усталені стереотипи і застарілі твердження, сміливо вдаючись до пошуку нових оцінок і підходів. Нерідко він успішно реалізує нові завдання, які майже не ставилися його попередниками-літературознавцями.

Це потверджує справді капітальна праця «Пейзажі людини» (Харків: Акта, 2008. – 346 с.), де закрююється тема типологічних паралелей і художніх подібностей крізь призму культурної свідомості XIX – XX ст. Йдеться про *інакший* масштаб аналізу, власне, у сполучі з колоритом часу й простору, де немає місця спрощеному розумінню художньої світобудови.

Ілюстративний матеріал належить до спадку Миколи Гоголя, Антона Чехова, Михайла Булгакова, Михайла Старицького, Якова Щоголева, Миколи Хвильового, Уласа Самчука, Наталени Королевої, а також Софії Яблонської, Михайла Жука, Максима Рильського. На нашу думку, літературознавець уміло й вдало виробив конкретний підхід до відбору й розгляду різнопланового матеріалу. Скажімо, в автора роману «Біла гвардія» – це «колоніальна риторика»; в Наталени Королевої – «археологія в белетристиці»; у Михайла Жука – «декоративні композиції»; відлуння словесних образів Казимежа Пшерви-Тетмаєра у творчих змаганнях представників львівської «Молодої Музи» – Петра Карманського, Богдана Лепкого, Василя Пачовського; «краківські рефлексії» Максима Рильського. Недаремно вдумливий рецензент праці, професор Тетяна Мейзерська відзначила такий акцент: «Враження від свіжих і нових думок, висловлених Я. Поліщуком, справді неординарне: йому вдається переконливо піддати деконструкції цілий блок «давніх ієрархічних рядів». Тому й закономірний висновок: книга дослідника є «надзвичайно талановите, артистично виконане дослідження, що, безумовно, має стати першорядним взірцем наукових спроб нового типу». Оцінка точна й виважена.

Грані дерзновенного творчого пошуку Ярослава Поліщука були виразно окреслені вже у першій його системній монографії «Міфологічний горизонт українського модернізму» (Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002; перше видання – 1998), що справедливо вважається однією з найцінніших робіт про український модернізм. Авторіві вдалося відшукати таку містку структуру дослідження, яка органічно поєднує історико-теоретичні узагальнення щодо наскрізної характеристики, приміром, інсталяції міфу в модерній культурі, філософсько-естетичних засад міфу модернізму, топографії міфу тощо. Особливо багатий на глибинні роздуми завершальний розділ аналізованої праці «Міфологія культурних світів Лесі Українки» (с. 265 – 377).

Подібним чином можна оцінити і примітну та показову – в теоретичному плані – монографічну студію «Література як геокультурний проект» (Київ: Академвидав, 2008. – 304 с.). Про широку ерудицію її автора свідчить порушення поважних

проблем та їхнє всебічне висвітлення. Зокрема, ідеться про типи художнього мислення як вияв «рухомої естетики», геокультурні орієнтації та визначальні тенденції, що спричиняли «діалог з традицією», як у випадку славетної поеми «Мойсей» (1905) Івана Франка. Ідеї цієї праці певною мірою перегукуються з ідеями, висловленими в «Пейзажах людини». Однак це не буквальні повтори, а творчі варіації.

Як учений Ярослав Поліщук уміє переконливо поєднати розмаїті факти, події, явища у контекстуальному річищі, а звідси – філософсько-естетичні категорії та психологічні поняття з літературно-критичними оцінками. Останнє, либонь, найбільш визначальна ознака монографії «Із дискурсів і дискусій» (Харків: Акта, 2008). Вона містить нетрадиційний підхід до окреслення дискусійного поля сучасної гуманітарної думки з проекцією на такі вагомні й різноманітні складники, як архітектура української книги; фольклор і літературна творчість; постколоніальна трансгресія; простір ідеологічного впливу; топографіка міста; літературний герой: ідентичність та емансипація; дилеми творчості; література й політика. Все це, без сумніву, постає для дослідника і засадничим, і злободенним, і дискусійним, що й становить сутність словесно-образного мистецтва. Хоч і складається нерідко враження, що автор балансує «на плиткому пограниччі», але воно хибне; адже перед читачем – праця, де подано наскрізь аргументовано й успішно реалізований аналіз. Його результати свідчать про те, що у процесі культурної комунікації художня словесність закономірно виходить поза рамки традиційно приписуваних їй функцій. Словом, справді, художній текст містить передусім реальність, яка несе в собі здійснений задум (приміром, міський ландшафт «з натури» з-під пера Сергія Жадана, «галицький текст» Юрія Андруховича чи Тараса Прохаська). Важливо, що буквально всі приклади досліджуваного масиву виконують не тільки ілюстративну функцію; вони розкривають власні проєкції естетичних і ширше – художніх вартостей, набуваючи узагальненого розважання з боку ученого про феномен літератури загалом. Звідси – примітний висновок: питання поетики, метакритики та культурної антропології інтерпретуються по-новому в контексті розмислів І. Дзюби, М. Жулинського, М. Ільницького, Г. Клочека, Ю. Коваліва, А.

Гуляка, І. Лімборського, С. Павличко, Т. Гундорової, О. Забужко, О. Бондаревої, Г.Грабовича, М. Павлишина, О. Гриценка, з одного боку, а з другого – Я. Поліщука. Йдеться насамперед про постановку того чи іншого розуміння теоретичних положень, яке докладно обґрунтовується на рівні сполуки «із дискурсів і дискусій». Аналогічний шлях обрано і для характеристики художнього світу Михайла Коцюбинського на сторінках книжки, що має (що ж, сказати б, так як є: «коні не винні»...) дещо несподівану й неоднозначну назву: «І ката, і героя він любив...» (Київ: Академія, 2010). Ця праця, поза всяким сумнівом, зримо збагатила «архітектуру» українського літературознавства. До того ж вона видається особливим творчим досягненням Ярослава Поліщука упродовж останнього десятиріччя (2000 – 2010). Науковець уклав такий літературний портрет Михайла Коцюбинського, яким концептуально по-новому розвиває феномен письменника в контекстуальному розвитку європейських літератур, а також мистецьких течій кінця ХІХ – початку ХХ ст. Він усебічно осмислив життя й доробок творця новели «Що записано в книгу життя» (1910). Одне слово, цю монографію слід виокремити в особливий спосіб, оскільки вона відкриває багато нового й цікавого для широкого читацького загалу. Вона спричинить краще сприйняття творчої лабораторії не лише Михайла Коцюбинського, а й багатьох його сучасників: Івана Франка, Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького, Володимира Винниченка, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської.

Варто наголосити: від 1985 року, коли Я. Поліщук ступив на наукову стежку, промайнуло немало часу. Нині він обходить подвійний ювілей – власне п'ятдесятиріччя та двадцятип'ятиріччя науково-педагогічної діяльності. Минулі роки означилися визнанням чільного доробку як ученого та численними успіхами на обраній життєвій ниві. Це був свідомий шлях до вершин у своїй професії, у майстерності науковця й педагога вищої школи. Звісно, шлях, не завжди простий і тим паче не завше легкий, але послідовний, відкритий і чесний. Пам'ятного 1990 року відбувся захист кандидатської дисертації на тему, що звучала тоді й звучить дзвінко сьогодні: «Філософська поезія Лесі Українки». А через десять літ (2000) захищено вже докторську на тему «Естетика міфу і

міфологічний горизонт раннього українського модернізму» в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. Роботу високо оцінили Микола Жулинський, Петро Хропко, Тетяна Мейзерська, Олександр Ковальчук. Невдовзі отримано звання професора (2001). Таким чином, нині Ярослав Поліщук – поважний вчений; у його дослідницькому арсеналі – понад триста видрукованих праць. Це склало б честь першому-ліпшому представникові тих європейських університетів, які прокладають дорогу передовим науковим школам. Його студії опубліковані в авторитетних виданнях за межами України (Польща, Австралія, Чехія, Росія, Болгарія, Білорусь). У науковій та дидактичній практиці завжди прагне поєднувати інновації з традиційними засадами, без яких немислима університетська традиція.

Дослідникові належить упорядкування та наукове редагування численних збірників наукових праць. Це, зокрема, наступні видання: «Волинські дороги Уласа Самчука» (1994), «Леся Українка і національна ідея» (1997), «Касандра» Лесі Українки та європейський модерн» (1998), «Камінний господар» Лесі Українки та феномен середньовіччя» (1998). За його редакцією у 1995 – 2008 роках побачило світ дев'ять томів наукового збірника «Актуальні проблеми сучасної філології», що визнаний як фахове видання ВАК України. Активною є участь Ярослава Поліщука у справі виховання нового покоління учених-філологів та викладачів вищої школи. До його школи належать талановиті вчені – доктор філології Ірина Захарчук, кандидати філологічних наук Сергій Бабич, Любов Томчук, Дмитро Кравець, Надія Антипчук, Ірина Бестюк, Олександр Кирильчук. Вдячного слова заслуговує Ярослав Поліщук за те, що він успішно розбудовує наукову галузь україністики у стінах Ягеллонського університету. Як професор цього університету також виховує наукову молодь, опікується науковим стажуванням учених з України, як-от кандидати філології Іван Зимомря (Дрогобич), Валентина Хархун (Київ), Марія Федунь (Івано-Франківськ).

Зацікавлення викликають виступи вченого як автора художніх творів – численних нарисів, есеїв, фейлетонів, а також поетичних спроб. Вони друкувалися на сторінках української періодики. Щоправда, за зізнанням автора, літературна

творчість має для нього побічне значення. Однак, поза всяким сумнівом, змістовною видається збірка есеїв «Мости і мілини» (Київ: Брама, 2004), що мала дуже прихильні відгуки критиків. Так, Валентина Соболь у рецензії, що публікувалася в авторитетному журналі «Слово і Час» (2005. – № 3. – С. 84 – 85), зазначала, що есеїстика Я. Поліщука належить до кращої сповідально-щоденникової прози в українській літературі останніх літ. Схожу думку висловлював відомий критик Євген Баран у статті «Закон збереження речей» («Січеслав» за 2007 рік, № 3. – С. 146 – 148). Ще одна грань творчого обдарування Ярослава Поліщука була засвідчена зовсім недавно. Його перу належить адекватний переклад польськомовної монографії «Зустрічі з Іншим» (Харків: Акта, 2009) відомого польського інтелектуала Александра Ф'юта.

А винагороди? Вони, як на моє переконання, мали б бути вагомішими. А все ж науково-освітня та громадська діяльність Ярослава Поліщука були відзначені Міжнародною премією імені Володимира Винниченка (2003), Всеукраїнською премією імені Івана Огієнка (2005), Міжнародною премією імені Богдана Нестора Лепкого (2008), Всеукраїнською премією імені Олександра Білецького (2009). Хочу підкреслити: не йдеться про якийсь самодостатнє колекціонування премій. Бо ж кожна з цих відзнак стосувалася конкретної роботи чи низки праць, які стали істотним здобутком сучасної гуманітарної науки в Україні.

Ярослав Поліщук належить до того літературознавчого грона діячів, у колі якого панувала й за сучасної доби традиційно живе висока напруга думки. Серед них назву таких знаних сучасників, побратимів по перу, як Іван Денисюк, Іван Дзюба, Микола Жулинський, Віталій Дончик, Григорій Сивокінь, Михайло Наєнко, Микола Ільницький, Микола Мушинка, Роман Гром'як, Василь Марко, Григорій Ключек, Олександр Астаф'єв, Микола Ткачук, Тарас Салига, Михайло Гнатюк, Євген Нахлік, Людмила Грицик, Елеонора Соловей, Валентина Соболь, Олена Бондарева, Вікторія Зарва, Євгенія Волощук, Ольга Куца, Зоряна Лановик, Мар'яна Лановик Оксана Веретюк, Володимир Качкан, Петро Рихло, Валерій Корнійчук, Ігор Набитович, Петро Іванишин... На щастя, цю лаву збагачують нові імена з молодих і потенційно спраглих на

дослідження краси високого слова. Їм сприяють ті, кому закортить зупинитися, щоб оглянути засіяне поле...

І ось надійшов красний час для Ярослава Поліщука – полудень віку. Що ж, учений сьогодні – у розповні творчих сил і можливостей. Його мислення здатне глибоко проникати у тонку матерію слова, намацувати та дефініювати своєрідність літературної творчості. Тож належить сподіватися нових успіхів на шляху животворних ідей та творчих устремлінь. Це потверджують бібліографічні позиції, що містяться у пропонованому покажчику праць Ярослава Поліщука «Осягнення Слова».

Рефлексія зі спомином: стоїть на порозі і простягає ключі від оселі. «Поживіть, порадуйтеся, познайомтеся з українськими сторінками краківського палімпсесту», – лагідно промовляє високий у всьому чоловік і запрошує за гостинний стіл. А в очах срібні бісики: граються між собою, як діти на Великдень. Це означає: він щасливий, коли хтось має чи матиме радість. Через те той, хто знає Ювіляра, гучно висловлює нині чисте побажання: «*Ad multos annos!*». А далі – будьмо певні: прийдуть нові відкриття. Бо ж для нього праця на ниві науки – це світло життя. З роси і води! А ще – благодатної пори звідусіль...

РЕЦЕНЗІЇ

Олександр Астаф`єв, проф. (Київ)

Про тонку матерію поетичних текстів

(Котик Ігор. Екзистенційний вимір людини в поезії Юрія Тарнавського. – Львів: Львівське відділення Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України, 2009. – 176 с.)

Ігор Котик – наш земляк, він народився 1976 року в селі Чистопади Зборівського району, на Тернопільщині. Мати – Мирослава Котик – випускниця Львівського зооветеринарного інституту, працювала завідувачем Ратишівського дитсадка, зоотехніком, диспетчером, батько – Володимир – токарем (зараз